

Examenverslag tehatex havo 2021

Metrostation Mayakovskaya in Moskou, gebouwd in 1938.

Op vrijdag 21 mei bogen ruim 4.000 examenkandidaten zich over het havo-examen tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving (tehatex). Dit jaar was het thema van het centraal schriftelijk examen 'De verruimde blik'. Het ging over kunstenaars die kennis en inspiratie opdoen door te reizen of die zich op andere wijze verdiepen in de ander of het onbekende. Het thema bood verschillende aanknopingspunten met de renaissance, de historische periode die dit examenjaar centraal stond. Zo ging een aantal vragen over het werk van de schilder Maarten van Heemskerck die in de zestiende eeuw naar Italië reisde om de klassieke oudheid te bestuderen. De belangstelling voor de klassieken, zo kenmerkend voor de renaissance, kwam ook aan bod in het blok over moderne architectuur. Hier stonden twee metrostations centraal, namelijk het beroemde Mayakovskaya-station in Moskou uit de jaren dertig van de vorige eeuw en het Station Noorderpark aan de nieuwe metrolijn in Amsterdam. Twee totaal verschillende 'haltes' in de kunstgeschiedenis, waarvan de imponerende of juist dynamische vormgeving iets weerspiegelt van de ontwikkelingen in kunst en cultuur uit de desbetreffende historische periode.

Algemene indruk

In dit bijzondere examenjaar mochten examenkandidaten zelf bepalen of ze in het eerste tijdvak of in het tweede tijdvak hun schriftelijke examen zouden afleggen. Bij tehatex havo bleek dat 95 procent koos voor afname in het eerste tijdvak. Direct na afname van het eerste examen in mei gaven enkele kandidaten via social media aan dat ze het examen te lang en moeilijk hadden gevonden. De uitkomsten van de quickscan, de korte enquête die de docenten invullen bij het aanleveren van hun scores in Wolf, bevestigden dit beeld. 51 procent van de docenten vond het examen te lang en 58 procent van de docenten vond het examen moeilijk tot te moeilijk. Daarnaast gaf 73 procent van de docenten aan dat het examen voldoende tot goed aansloot bij het gegeven onderwijs. Uit de analyse van het examen op basis van de door docenten ingevulde gegevens in Wolf bleek dat relatief veel leerlingen vragen hadden gemist of overgeslagen.

De lengte, voor wat betreft het aantal vragen, was waarschijnlijk niet het voornaamste probleem. Het examen bestond uit 34 vragen waarvoor maximaal 74 scorepunten te behalen waren, en was daarmee in lijn met het examen uit 2019. Destijds was het examen iets makkelijker dan van tevoren was ingeschat (N-term 0,7). De analyse van het recent afgenomen examen liet zien dat het examen moeilijker was dan de examenmakers hadden ingeschat. De gemiddelde p'-waarde kwam uit op .55.ⁱ In dit examen ontbraken extreem

makkelijke vragen en bleken drie vragen extreem moeilijk, namelijk vraag 9 (p' .21), 15 (p' .29) en 18 (p'.25).

Bij de normering van het examen wordt rekening gehouden met het feit dat leerlingen vragen missen of overslaan. Er wordt pas besloten extra te compenseren als blijkt dat het missen of overslaan van vragen een bovengemiddeld effect heeft op de scores van de vaardige leerlingen. Hiervan was in dit examen geen sprake. De N-term van het examen werd door het College voor Toetsen en Examens (CvTE) vastgesteld op 1,2. Het examen had een relatief hoge betrouwbaarheid, coëfficiënt alpha, van 0,74.ⁱⁱ

Welke verklaringen gaven de docenten voor de moeilijkheid van het examen? Uit de landelijke examenbesprekingen kwam naar voren dat de inleidingen op vragen naar verhouding te lang waren, en dat leerlingen moeite hadden met kunstwerken of uitspraken van kunstenaars die ironisch bedoeld zijn. Ook werd opgemerkt dat leerlingen uit dit examenjaar relatief veel moeite hadden met het hanteren van begrippen zoals 'voorstelling' en 'vormgeving'. Het herkennen en kunnen benoemen van beeldende aspecten zijn in de kunstbeschouwing belangrijke vaardigheden. De docenten gaven aan dat die vaardigheden vaak geoefend worden in de praktijk: bij het creëren van eigen beeldend werk of bij het gezamenlijk bespreken van kunstwerken tijdens museumbezoek. Het feit dat in het afgelopen corona-jaar voor het oefenen in de praktijk (te) weinig gelegenheid is geweest, kan een reden zijn geweest dat leerlingen minder goed waren voorbereid op dit examen.

De blokken

Traditiegetrouw openen de tehatex havo-examens met een opgavenblok over architectuur. In de regel worden architectuurvragen door leerlingen als lastig ervaren, maar uit de analyse van dit examen bleek dat dit opgavenblok over metrostations een p'-waarde van .64 had en daarmee het makkelijkste blok van het examen was. De eerste vraag richtte zich op het herkennen van aspecten van Romeinse architectuur (aan de hand van een afbeelding van het Pantheon) in de architectuur van een vroegmodern metrostation. Deze echte kijk-en-vergelijkvraag was tevens bedoeld als opwarmer voor het tweede opgavenblok over de renaissance, waarin de klassieke oudheid ook aan bod zou komen. Deze eerste vraag bleek met een p' .80 de makkelijkste van het examen.

Aanzienlijk lastiger bleek vraag 8. Hier werd de leerling uitgedaagd om na te denken over manieren waarop de kunstenaars in hun kunstwerk *De 7 poorten* 'een reis vanuit het verleden naar de toekomst' verbeeld hadden.

ⁱ
Bekijk afbeelding 6, 7 en 8.

Het kunstwerk *De 7 poorten* is te zien als een poging van de kunstenaars om iets van deze ontwikkeling zichtbaar te maken. Ze omschrijven het kunstwerk als een 'reis vanuit het verleden naar de toekomst'.

2p 8 Beschrijf twee manieren waarop deze 'reis vanuit het verleden naar de toekomst' in *De 7 poorten* is verbeeld.

Bij deze vraag werd een beroep gedaan op het vermogen van leerlingen om – op basis van tekst en beeld – een kunstwerk te analyseren, interpreteren en te beschrijven. Het was een pittige vraag (p' 50), maar uit de analyse van het examen bleek dat deze vraag goed onderscheid maakte tussen vaardige en minder vaardige leerlingen.

Het tweede opgavenblok, 'Een kunstreis maken', bevatte overwegend vragen over schilderkunst en fotografie. Dit blok stond in het teken van kunstenaars die naar een stad of het platteland reizen om daar het werk van illustere voorgangers te bestuderen. Maarten van

Heemskerck onderzocht in Rome de overblijfselen van de klassieke oudheid. Het Duitse kunstenaarsduo Hank Schmidt in der Beek en Fabian Schubert trad in de voetsporen van vroegmoderne landschapsschilders die in de zomermaanden vaak naar afgelegen plekken in de bergen trokken om daar *en plein air* te schilderen.

Maarten van Heemskerck, *Panorama met de ontvoering van Helena te midden van de wonderen van de klassieke wereld*, 1535

Dit opgavenblok, waarin onder meer kennis van de renaissance werd bevestigd, kwam als moeilijkste blok uit de analyse (p'-waarde .45). Tegen de verwachting van de examenmakers in werd de eerste vraag naar het onderwerp van het schilderij van Van Heemskerck – waarbij de titel van het werk al een hint gaf – door slechts 35 procent van de leerlingen (gedeeltelijk) juist beantwoord. Was hier sprake van een strikvraag? Dat was zeker niet de intentie van de examenmakers. Tijdens de examenbesprekingen gaven de docenten verschillende verklaringen voor het feit dat de leerlingen 'het landschap' als voornaamste onderwerp van het schilderij zagen: leerlingen lezen de inleiding niet of onzorgvuldig, ze kijken niet goed en ze herkennen het werk niet als 'renaissance'. Die laatste verklaring werd ondersteund door enkele reacties van examenkandidaten die na afname klaagden dat "er geen enkele renaissance-vraag" in het examen zat. Het enige wat inderdaad ontbrak in de examentekst was het begrip 'renaissance'. Een leermoment voor de examenmakers om die historische periode in de toekomst expliciet te noemen.

Hank Schmidt in der Beek en Fabian Schubert, uit: *Und im Sommer tu ich Malen*, 2016

Het werk van het Duitse kunstenaarsduo – de humorvolle foto's van plekken die vroegmoderne schilders bezochten met de makers zelf in de rol van 'de landschapsschilder' – waarin de ontwikkeling van moderne kunst op ironische wijze wordt becommentarieerd, leverde problemen op. Kandidaten misten de dubbelzinnigheid van en de ironie in het werk, zoals de taalgrap "In de zomer doe ik schilderen" die verwijst naar het zomervermaak van amateurschilders. Het waren vragen op vwo-niveau. Daarvan mogen er één of twee in het examen zitten, maar in combinatie met makkelijke vragen die onbedoeld 'moeilijk' uitpakken, is dat te veel van het goede geweest.

In het derde opgavenblok, 'Pionieren' (p' .51), ging de aandacht uit naar avontuurlijke trektochten. Het schilderij van Albert Bierstadt dat de trektocht van Amerikaanse kolonisten naar het Wilde Westen verbeeldde, was een voorbeeld van een geïdealiseerd landschap. Opnieuw vormden de vragen die kennis van de basisstof toetsten de struikelblokken, zoals vraag 17 (p' .35) naar de toelatingseisen van de Académie:

De schilderijen van Bierstadt werden in zijn tijd tentoongesteld in salons, zoals die in Parijs. Een jury bepaalde of een kunstwerk wel voldeed aan de eisen van de Académie en of het kon worden toegelaten. Dit werk van Bierstadt werd destijds toegelaten, onder meer vanwege de vormgeving en de inhoud van het schilderij.

Bekijk afbeelding 14.

- 3p 17 Beschrijf twee aspecten van de **vormgeving** waarom het schilderij voldeed aan de eisen van de Académie, en geef daarna de **voornaamste inhoudelijke reden** waarom het voldeed aan de toelatingseisen.

De vraag werd door 2 procent van de kandidaten overgeslagen, 33 procent wist geen enkel juist antwoord te geven en slechts 6 procent kreeg het maximaal aantal scorepunten.

Bij vraag 18, over een vergelijking van dit werk met een landschapsschilderij van Monet, noemden kandidaten in weerwil van de opmerking 'Laat vormgevingsaspecten buiten beschouwing' alsnog aspecten van de vormgeving. Een deel van hen zal de vraag niet goed gelezen hebben en/of zal – indachtig de opmerking van de docenten over het gebrek aan praktijkervaring in de voorbereiding op het examen – moeite hebben gehad met het onderscheid tussen vormgeving, voorstelling en inhoud.

De overige vragen gingen over de reis van vormgever en beeldend kunstenaar Joost Conijn, die met zijn zelfontworpen auto van hout door Oost-Europa trok, en over het mobiele huis van architect Eduard Böhlingk. Ook hier bleken de vragen waarin kennis van de basisstof moest worden toegepast (kenmerken van het modernisme en van performancekunst) lastig: vraag 20 (p' .43) en vraag 24 (p' .34). Deze vragen maakten echter goed onderscheid tussen vaardige en minder vaardige leerlingen.

Het vierde en laatste blok 'Reisbewijs' werd relatief goed gemaakt (p'.60). Het werk van Eugene Delacroix wordt in het algemeen door docenten onderwezen en is als onderwerp te verwachten bij het thema 'De verruimde blik'. Opvallend in dit blok was het enthousiasme van de kandidaten voor het werk van een anonieme Noorse kunstenaar die op het Instagram-account *Insta_repeat* foto's van reizigers verzamelt en omvormt tot fotocollages.

Insta_repeat

Het mag dan een voorbeeld zijn van een actuele kunstuiting die aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen, de vragen bleken toch lastig. En een flink aantal kandidaten kwam door tijdhoed niet toe aan deze laatste vragen van het examen.

Het tweede tijdvak

Aan het tweede tijdvak van tehatex havo namen 284 leerlingen deel. Daarvan maakten 223 leerlingen het examen voor de eerste keer en 61 leerlingen gingen op voor de herkansing. Anders dan bij het eerste tijdvak, ontbraken nu de reacties van leerlingen direct na afname van het examen. Wel had de vakvereniging (VONKC) opnieuw examenbesprekingen georganiseerd. De docenten die daaraan deelnamen reageerden positief op het examen: ze

vonden het examen goed op lengte en ongeveer even moeilijk als het eerste tijdvak. Die opmerkingen kwamen overeen met de resultaten van de quickscan: 74 procent vond het examen precies goed op lengte en 58 procent van de docenten vond het moeilijk tot te moeilijk. Daarnaast vond 72 procent dat het examen voldoende tot goed aansloot bij het gegeven onderwijs.

Pieter Bruegel, *De toren van Babel*, 1568

Het examen bestond uit 32 vragen en het maximaal te behalen scorepunten was 69. Daarmee was het tweede tijdvak iets korter dan het eerste tijdvak. Het examen bevatte echter meer samengestelde vragen dan het eerste tijdvak, zoals vraag 20:

Op afbeelding 12 zie je een voorbeeld van een dergelijk academisch werk: *De geboorte van Venus* (1879) geschilderd door Bouguereau. *Bekijk afbeelding 12 en lees nog eens de woorden van Gauguin.*

2p 20 Leg uit

- waarop Gauguins afkeer van de Academie zich precies richtte, en
- wat de reden was voor deze sterke afkeer.

Samengestelde vragen doen een beroep op kennis en inzicht en worden opgenomen om hogere denkvaardigheden te toetsen. Uit de analyse van het examen bleek dat de kandidaten hier en daar een vraag hadden overgeslagen, waaronder dergelijke samengestelde vragen. Naar verhouding werden er beduidend minder vragen overgeslagen dan in het eerste tijdvak. Leerlingen kwamen niet echt in tijdnoed. Toch bleken de kandidaten in dit tweede tijdvak minder vaardig dan die in het eerste tijdvak. De gemiddelde p'-waarde kwam uit op p' .47 (bij het eerste tijdvak was de gemiddelde p'-waarde .55). Uit de analyse bleek dat de gemiddelde p'-waarde van de herkansers lager was dan die van de 'eerste-kansers', respectievelijk p'.46 en p'.48. De betrouwbaarheid van het examen was

gelijk aan die van het eerste tijdvak (0,74). De N-term van het examen werd door het College voor Toetsen en Examens vastgesteld op 1,4.

Uit de analyse van het examen bleek dat makkelijke vragen ontbraken en vier vragen tot de categorie 'extreem moeilijk' behoorden. Het betrof onder meer vraag 4 (p'.08), een vraag naar de populariteit van het thema 'Toren van Babel' in Antwerpen in de renaissance. Slechts 8 procent van de kandidaten gaf een juist antwoord. Docenten gaven aan dat bij deze vraag kennis van Antwerpen in de renaissance vereist was, en dat dit niet tot de basisstof behoorde. Bij de overige drie 'extreem moeilijke' vragen (vraag 15, 19 en 28), werd van leerlingen verwacht dat ze kennis van de renaissance (voorstelling en vormgeving) konden toepassen, invloed van niet-westerse kunst konden herkennen, en konden aangeven om welke reden gewapend beton was toegepast bij een gebouw van Oscar Niemeyer.

De vragen waren lastig, maar voor leerlingen die beschikten over voldoende kennis van de basisstof en die vaardig genoeg waren om de verschillende beeldende aspecten te kunnen onderscheiden en benoemen, zou dit examen goed te doen moeten zijn geweest. Hier speelde echter het eerder genoemde probleem van het gebrek aan oefening in de praktijk. Dit zal naar verhouding zwaarder hebben gewogen voor de groep herkansers, die gemiddeld genomen minder vaardig is.

Ten slotte

Concluderend kan worden opgemerkt dat vrijwel alle leerlingen die deelnamen aan het examen tehatex kozen voor afname in het eerste tijdvak, en dat deze leerlingen gemiddeld genomen iets vaardiger waren dan de 'eerste kansers' en herkansers in het tweede tijdvak. Daarnaast is opnieuw gebleken dat samengestelde vragen tot de moeilijkste van het examen behoren. Omdat deze vragen onder meer worden ingezet om hogere denkvaardigheden te toetsen, zullen ze onderdeel blijven van de examens tehatex. Het is echter opvallend dat in beide tijdvakken relatief weinig makkelijke vragen zaten. Een goede balans tussen moeilijke en makkelijke vragen helpt om beter onderscheid te kunnen maken tussen vaardige en minder vaardige leerlingen. Het expliciet benoemen van de historische periode en het beter in balans brengen van makkelijke en moeilijke vragen zijn aandachtspunten bij de constructie van toekomstige examens. Die verbeteringen dragen uiteindelijk weer bij aan het verhogen van de kwaliteit van het examen.

Henriëtte Heezen, toetsdeskundige tehatex havo

Reageren? Stuur dan een mail naar henriette.heezen@cito.nl

ⁱ De gemiddelde p'-waarde – of het 'gemiddeld percentage goed' – is een maat voor de moeilijkheidsgraad van een toets of opgave, en wordt berekend door de gemiddelde score te delen door de maximaal te behalen score. Een p'-waarde boven .85 wijst op een (extreem) makkelijke vraag en een p'-waarde onder .30 op een (extreem) moeilijke vraag.

ⁱⁱ Een belangrijke kwaliteit van de toets als geheel is de betrouwbaarheid. De betrouwbaarheid is de mate waarin de scores consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn. In de toets- en itemanalyse wordt de betrouwbaarheid geschat door te onderzoeken in hoeverre de verschillende items in de toets allemaal hetzelfde meten. Dat wordt ook wel de interne consistentie genoemd. De betrouwbaarheid wordt geschat door de berekening van de betrouwbaarheidscoëfficiënt. Dit is altijd een getal tussen 0 en 1. Hoe hoger dit getal, hoe betrouwbaarder de toets.